

Jana Moricová

Zarys dziejów kultu Matki Bożej Wniebowziętej na Słowacji

Salvatoris Mater 2/4, 186-192

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny należy do świąt o najwyższej randze liturgicznej. Przypomina wiernym prawdę o szczególnym uczestnictwie Maryi w tajemnicy zmartwychwstania Jej Syna. Równocześnie stanowi *niosący pociechę dowód* [...], że *spełnia się ostateczna nadzieja: gdyż mające kiedyś nastąpić uwielbienie jest szczęśliwym przeznaczeniem tych wszystkich, których Chrystus uczynił braćmi*¹.

Słowaccy katolicy oddają Matce Bożej Wniebowziętej szczególną cześć. Wymownym świadectwem tego kultu jest fakt, że tytuł ten stanowi drugie z kolei najczęściej przyjmowane *patrocinium* na Słowacji². Zdaniem niektórych autorów początki kultu Matki Bożej Wniebowziętej na Słowacji wiążą się z działalnością misjonarską świętych Cyryla i Metodego (863-885)³. Apostołowie Słowian *przeszli szkołę obywatelską i religijną w Konstantynopolu, gdzie cześć Maryi*

Jana Moricová

Zarys dziejów kultu Matki Bożej Wniebowziętej na Słowacji

SALVATORIS MATER
2(2000) nr 4, 186-192

*w pierwszych wiekach chrześcijaństwa była wielokrotnie objaśniana*⁴. Właśnie tam od VII w. pod datą 15 sierpnia obchodzono święto Zaśnięcia Maryi. Na Słowacji najstarsze pisemne świadectwo o liturgicznych obchodach tajemnicy wniebowzięcia pochodzi z XI wieku⁵.

Daty powstania pierwszego obiektu sakralnego poświęconego wniebowzięciu nie można precyzyjnie określić. Najstarsze kościoły były bowiem najczęściej pod ogólnym wezwaniem Matki Bożej i dopiero później następowało uściślenie *patrocinium*. Tak stało się również w przypadku kilkunastu kościołów wybudowanych w XII i XIII w., które aktualnie noszą wezwanie Wniebowzięcia NMP⁶. Z podobną sytuacją spotykamy się także w przypadku najstarszych klasztorów. Często ich patronką była Matka Boża, ale bez bliższego określenia. Tytuł NMP

¹ MC 6.

² Najwięcej kościołów i kaplic słowackich nosi tytuł Matki Bożej Siedmiobolesnej (219). Wniebowzięciu jest poświęconych 211 obiektów sakralnych. Por. J. HUDÁK, *Patrocínia*, Bratislava 1984, 34.

³ Por. E. FRICKÁ-VAVROVÁ, *Mária*, Bratislava 1992, 58.

⁴ *Insegnamenti di Giovanni Paolo II* 4(1981) cz. 2, 593-594.

⁵ Znajduje się ono w Kodeksie Nitrzańskim. Chodzi o ewangeliarz opracowany według francuskiego wzoru przez benedyktynów nitrzańskich i dostosowany do liturgicznych potrzeb Kościoła lokalnego. Zob. E. FRICKÁ-VAVROVÁ, *Mária...*, 58.

⁶ Spis kościołów p.w. Wniebowzięcia NMP znajduje się w: J. HUDÁK, *Patrocínia...*, 193-204.

Wniebowziętej pojawił się prawdopodobnie w XIII wieku, w nazwie franciszkańskiego kościoła i klasztoru w Nitrze⁷. Na zachowanych średniowiecznych pieczęciach klasztornych nie ma jednak przedstawienia Matki Bożej Wniebowziętej.

Kult maryjny na Słowacji szerzyły przede wszystkim zakony. W średniowieczu byli to głównie cystersi, franciszkanie, dominikanie i norbertanie. W czasach nowożytnych do rozwoju pobożności maryjnej, w tym też do rozwoju kultu Matki Bożej Wniebowziętej, przyczynili się zwłaszcza jezuita i franciszkanie, którzy zajmowali się przywracaniem katolicyzmu. Dla umocnienia wiary i życia chrześcijańskiego zakładali oni m.in. sodalicje i bractwa maryjne⁸. Niektóre z nich nosiły nazwę Matki Bożej Wniebowziętej⁹.

Kult NMP Wniebowziętej znalazł swój wyraz również w budownictwie sakralnym. W epoce baroku (XVII-XVIII w.) wspomniane *patrocinium* należało do najczęściej nadawanych świątyniom¹⁰. Czasami o jego wyborze decydował fakt, że dany obiekt sakralny nie był przeznaczony do kultu publicznego. W XVIII wieku właśnie Wniebowzięcie NMP było najczęściej nadawanym wezwaniem np. dla kaplic zamkowych¹¹. W nowych kościołach i kaplicach umieszczano obrazy Matki Bożej, na których Maryję przedstawiano w momencie wzięcia Jej do chwały, wraz z towarzyszącymi Jej aniołami. Na niektórych z nich pojawia się motyw pustego grobu (np. na ołtarzu w Filakowie). Obrazy malowano w stylu barokowym. Jak o tym świadczy zachowany obraz-wotum z Nitry, do Matki Bożej Wniebowziętej modlili się wierni podczas śmiertelnej epidemii, szerzącej się w XVII wieku¹².

Od XVII wieku odnotować można wydawanie zbiorów kazań przeznaczonych na wszystkie święta maryjne, w tym także na święto Wniebowzięcia. Początkowo ukazywały się w języku łacińskim. Ich autorami byli m.in. M. Kopčanský, S. Bosák. Od końca XVIII w. kazania wydawano już w języku słowackim¹³. Słynnymi kaznodzie-

⁷ Por. C. LEPAČEK, T. ZUBEK, *Nanebevatá*, Prešov 1947, 25.

⁸ Szerzej o sodalicjach zob. E. KRAPKA, V. MIKULA, *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku*, Cambridge (Ontario, Kanada) 1990, 199-205. Jezuita, doceniając rolę słowa pisanego, zakładali też pierwsze drukarnie katolickie. Ciekawostką jest, że pierwszą książką wydaną w katolickiej drukarni na Słowacji były statuty pewnej sodalicji mariańskiej (z 1578). Por. TAMŽE, 238.

⁹ Zob. TAMŽE, 203.

¹⁰ W XVII w. wybudowano 8 kościołów, zaś w XVIII - 48.

¹¹ Por. J. HUDÁK, *Patrocínia...*, 29.

¹² Zob. C. LEPAČEK, T. ZUBEK, *Nanebevatá...*, 48.

¹³ W okresie wcześniejszym głoszone kazania po słowacku, ale zbiorów takich kazań nie wydawano. Zachowały się w formie rękopiśmiennej. Ich autorami byli np. franciszkanie D. Mokoš (1718-1776) i P. Bajan (1721-1792). Zob. T.J. ZUBEK, *Prínos františkánov do náboženského a kultúrneho života Slovákov*, „Echo” 12(1975) 45.

jami, którzy wówczas podejmowali temat wniebowzięcia Matki Bożej, byli V. Gazda i J. Fándly.

Z 1655 r. pochodzi *Cantus Catholici* - pierwszy śpiewnik katolicki, zawierający melodie i teksty pieśni napisanych w języku słowackim lub łacińskim. W kilku pieśniach Maryję nazywa się tytułami „Królowa niebieska” lub „Cesarzowa niebios”, które tematycznie nawiązują do wniebowzięcia. Najstarsze słowackie pieśni o Matce Bożej Wniebowziętej pochodzą z XVII wieku. Zachowały się one m.in. w Kancjonale Franciszkańskim z Bratysławy¹⁴. Z XVIII w. pochodzą dzieła: *Missale Romanum Mariano-Seraphicum*, *Antiphonale Romanum Mariano-Seraphicum* i *Libellus choralistarum* zawierające antyfony i utwory o Matce Bożej Wniebowziętej. W muzyce sakralnej zasłużyli się zwłaszcza twórcy franciszkańscy¹⁵. Kult Matki Bożej Wniebowziętej znalazł swój wyraz również w literaturze. Z XVIII w. pochodzą wiersze zatytułowane *Elegiae de Beatissima Virgine Maria*. Bliżej nieznany franciszkański autor tych wierszy ostatnią ich część poświęcił właśnie wniebowzięciu Matki Bożej.

Wiek XIX miał szczególne znaczenie w dziejach Słowacji¹⁶. W dziedzinie religijnej charakteryzował się niebywałym rozwojem kultu maryjnego¹⁷. Pobożność maryjna posiadała jednak przede wszystkim ludowy charakter. Jego wyrazem były m.in. liczne pielgrzymki do sanktuariów maryjnych. Organizowano je głównie w dni odpustowe, które zwykle zbiegały się ze świętami maryjnymi. W święto Wniebowzięcia szczególnie uroczysty charakter miały obchody w: Mariance, Dubnicy, Starych Horach i Nitrze¹⁸. Warto podkreślić, że w XIX w. powstał nowy ośrodek kultu maryjnego, w którym czci się właśnie Matkę Bożą Wniebowziętą. Chodzi o sanktuarium we wschodniosłowackiej miejscowości Ľutina. Godnym odnotowania jest fakt, że jest to miejsce pielgrzymkowe wiernych obrządku wschodniego¹⁹.

¹⁴ Por. TAMŻE, 51.

¹⁵ Zwięzłe przedstawienie kompozytorów franciszkańskich zajmujących się tematyką maryjną, w tym także wniebowzięciem, można znaleźć: C. LEPAČEK, T. ZUBEK, *Nanebevzatá...*, 50-55.

¹⁶ Był okresem tzw. słowackiego odrodzenia narodowego, czyli walki o uznanie praw narodowościowych.

¹⁷ Czynnikiem sprzyjającym rozwojowi pobożności maryjnej była intensywna działalność wydawnicza. Publikowano wówczas różnego rodzaju modlitewniki i śpiewniki. Po dokonaniu kodyfikacji języka słowackiego (1843) oraz po opracowaniu jego gramatyki posługiwano się w nich językiem ojczystym zrozumiałym dla wiernych (wcześniej używano języka łacińskiego lub czeskiego).

¹⁸ Szerzej o ruchu pielgrzymkowym zob. A. RADLINSKÝ, *Nábožné Výlevy*, Trnava 1945, 1490-1498.

¹⁹ W 1851 r. tu miało miejsce objawienie Maryi, która prosiła pewną wieśniaczkę o wybudowanie kaplicy na górze. Po zbadaniu wydarzeń objawienia zostały uznane przez Kościół. Najpierw wybudowano kaplicę, a w 1893 r. kościół,

W XIX w. wybudowano 54 kościoły pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP²⁰. W wydawanych zbiorach kazań regularnie pojawiały się homilie przeznaczone na święto Wniebowzięcia. Odrębne dzieła homiletyczne poświęcili kazaniom maryjnym F.V. Sasinek i F.R. Osvald. Temat wniebowzięcia pojawił się również w twórczości poetyckiej W. Šimka. W muzyce kościelnej zdecydowanie przeważał motyw koronowania Maryi przed wniebowzięciem.

W XX wieku wyrazem żywej czci dla Matki Bożej Wniebowziętej było około 50 nowych kościołów Jej poświęconych. Podobnie jak w XIX wieku problematyka wniebowzięcia ma swoje stałe miejsce w wydawanych pomocach homiletycznych. W dziedzinie muzyki kościelnej temat ten pojawiał się wprost bardzo rzadko. W powszechnie obowiązującym śpiewniku kościelnym nie ma pieśni przeznaczonej na święto Wniebowzięcia²¹. W muzyce sakralnej o wiele popularniejszym tematem była koronacja Maryi na Królową nieba i ziemi. W literaturze kult Matki Bożej Wniebowziętej znalazł swój wyraz m.in. w twórczości poetyckiej R. Dilonga, S. Veigla, G. Zvonického, T. Klasa.

W XX wieku najważniejszym wydarzeniem związanym z kultem Matki Bożej Wniebowziętej była właśnie proklamacja dogmatu o wniebowzięciu (1950 r.). Przed jego ogłoszeniem papież Pius XII zwrócił się do biskupów świata z zapytaniem o powszechność wiary w tajemnicę wniebowzięcia. W okresie międzywojennym ze Słowacji nadesłano kilka petycji z prośbą o definicję dogmatyczną. Do 1940 r. podpisało je: 4 biskupów, 2 seminaria duchowne (Bratysława, Bańska Bystrzyca), 45 kapłanów, 11 zakonników, 25 zakonnic, 10 653 wiernych²². Jako pierwszy z biskupów słowackich zwrócił się do Stolicy Apostolskiej greckokatolicki biskup P. Gojdič. 25 stycznia 1932 r. wysłał prośbę o dogmatyzację, do której dołączył krótkie opracowanie historii i teologii kultu Matki Bożej Wniebowzię-

w którym umieszczono ikonę Wniebowzięcia Matki Bożej namalowaną przez nieznanego artystę. W 1988 r. kościołowi nadano tytuł *basilica minor*. Szerzej o sanktuarium zob. V. MALÝ (red.), *Matka Cirkvi. Blahoslavená Panna Mária*, Bratislava 1990, 102-103.

²⁰ Celem porównania warto przytoczyć, że ku czci Matki Bożej Bolesnej wybudowano wówczas 14 kościołów i 77 kaplic. Świadczy to o bardziej ludowym charakterze pobożności do Matki Bożej Bolesnej.

²¹ Śpiewnik o nazwie *Jednotný katolícky spevník* wydano w 1937 r. W Kościele słowackim obowiązuje on do dziś. Zawiera około 540 pieśni. Wśród pieśni maryjnych tylko w jednej wprost wspomina się wniebowzięcie: *Syn tvoj tá nenechal skazu vziať v hrobe, vzal si ťa do nebies v ľudskej podobe. Jednotný katolícky spevník*, Trnava 1996, nr 404. Tekst pieśni pochodzi z 1932 r.

²² Por. M. LACKO, *Nanebovzatá. Pamätnica vyhlásenia dogmy Nanebovzatia Panny Márie*, Cleveland (Ohio) 1951, 13.

tej w Kościele Wschodnim²³. Wiarę Kościoła grekokatolickiego streścił następująco: *Najsświętsza Dziewica najpierw naprawdę umarła. Apostołowie wzięli i pogrzebali Jej ciało w grobie. Jej dusza natychmiast wstąpiła do nieba a ciało, po trzech dniach spoczywania w grobie, było cudownie wskrzeszone i po tym wzięte do nieba*²⁴. Według biskupa głównym argumentem za wniebowzięciem była liturgia, w której święto *Uspenia Presvjatyja Vladyčicy Našeja Bohorodicy i prismetodievj Marii* należy do największych²⁵.

W 1934 r. dwóch biskupów słowackich (J. Čársky, P. Jantusch) wyraziło swoje poparcie dla ogłoszenia nowego dogmatu poprzez podpisanie formuły zaproponowanej przez włoskie czasopismo *Le donne Italiane*²⁶. W 1938 r. list popierający włoską inicjatywę napisał trnawski biskup pomocniczy, M. Buzalka. W jego krótkim liście zainteresowanie budzi stwierdzenie, że włącza się *w światowy plebiscyt o dogmatyczną definicję prawdy, że Matka Boża Wniebowzięta jest Pośredniczką wszelkich łask*²⁷. Osoby świeckie wysyłały swoje podpisy przede wszystkim w ramach stowarzyszeń, do których należały. Spośród takich stowarzyszeń można wymienić: Dzieło Intronizacji Serca Jezusowego z Lewoczy (1135 podpisów), sodalicje mariańskie (2352) oraz Stowarzyszenie Mężczyzn Serca Jezusowego (3110)²⁸. W 1947 r. zgromadzeni w sanktuarium narodowym w Šaštínie pielgrzymi (w liczbie około 250.000) wystosowali telegram do papieża Piusa XII, z prośbą o jak najszybsze ogłoszenie dogmatu o wniebowzięciu²⁹.

Dogmatyczne zdefiniowanie prawdy, że *Niepokalana Matka Boga, Maryja, zawsze Dziewica, po zakończeniu ziemskiego życia z duszą i ciałem została wzięta do chwały niebieskiej*³⁰ miało miejsce 1 listopada 1950 r. Ponieważ na Słowacji był to okres prześladowania Kościoła, w uroczystościach ogłoszenia dogmatu nie mógł wziąć udziału żaden biskup słowacki³¹. Po raz pierwszy od momentu orzeczenia dogmatu

²³ Autorem opracowania był prof. M. Rusnák, wykładowca bratysławskiego Wydziału Teologii. W latach 1918-1922 był wikariuszem generalnym eparchii preszowskiej. Zob. J. BABJAK, *P. Michal Lacko, SJ-informátor a formátor gréckokatolíkov*, Trnava 1997, 260.

²⁴ M. LACKO, *Nanebovzatá...*, 15.

²⁵ Analizowano 26 tekstów liturgicznych cytowanych w języku starocerkiewnym i greckim. Por. TAMŻE.

²⁶ W Weronie wokół czasopisma powstała inicjatywa zbierająca podpisy za ogłoszeniem nowego dogmatu. W latach 1929-1937 nazbierano ponad dwa miliony podpisów. Ciekawostką jest, że wspomniana formuła rozpoczynała się od słów: „Głosowanie katolików całego świata”. TAMŻE, 14.

²⁷ Cyt. za: TAMŻE.

²⁸ Por. TAMŻE, 15.

²⁹ Zob. *Šaštín v záplave pútnikov*, „Katolícke noviny” 62(1947) nr 22, 4.

³⁰ *Breviarium fidei* VI, 105.

³¹ Na uroczystościach jednak nie zabrakło Słowaków. Było tam obecnych kilku księży

święto Wniebowzięcia obchodzono na Słowacji w 1951 r. Szczególnym charakterem odznaczyła się doroczna pielgrzymka na nitrzańską Kalwarię. Otóż w trakcie jej trwania nitrzański ordynariusz biskup Nécsey uroczyście oznajmił wiernym, że został zdefiniowany nowy dogmat³².

Na zakończenie krótkiego przedstawienia dziejów kultu Matki Bożej Wniebowziętej na Słowacji warto dodać, że chociaż ludowa pobożność znajduje swój wyraz w pielgrzymkach, w tym także w pielgrzymkach na kalwarie, nie spotyka się pogrzebu Matki Bożej w formie podobnej chociażby do obchodów w Kalwarii Zebrzydowskiej. Zanikł też zwyczaj błogosławienia ziół.

Słowacka teologia dotycząca problematyki wniebowzięcia mogłaby stanowić przedmiot odrębnych badań. W niniejszym studium należy jedynie podkreślić, że Słowacja potrzebuje teologicznego pogłębienia tajemnicy uwielbienia Maryi. Konieczność ta wynika z charakteru słowackiej pobożności maryjnej, w której dominuje kult Matki Bożej Bolesnej. Błędem byłoby jednak skupianie się tylko na siedmiu boleściach Maryi i ukazywanie Jej jedynie jako godny naśladowania wzór postawy w cierpieniu. Matka Boża była nie tylko współuczestniczką cierpień Chrystusowych, Ona uczestniczyła też w Jego zmartwychwstaniu. W mariologii słowackiej należy podjąć zatem również ten radosny wątek, by tamtejsze chrześcijaństwo było bardziej autentyczne, by w życiu wiernych odzwiercadlała się całość orędzia o pokornej Służebnicy Pańskiej, która została uwielbiona w całym swoim człowieczeństwie i przyświeca wiernym jako „znak niezawodnej nadziei i pociechy”³³.

Dr Jana Moricová
Instytut Teologiczny im. św. F. Ksawerego (Bańska Bystrzyca-Badín)

Jilemnického 2/3
036 01 Martin
Słowacja

La storia del culto della Vergine Assunta in Slovacchia

(Riassunto)

L'articolo delinea lo sviluppo storico del culto di Maria Vergine Assunta nella Chiesa slovacca. Il culto dell'Assunta viene attestato già nel secolo XI. Poi, lungo i secoli, il culto si esprime nella celebrazione della festa dell'Assunzione,

i alumnów, którzy wyemigrowali i znajdowali się wtedy na studiach w Rzymie. Por. T. KOJIŠ, *Skromný kvietok do veľkého venca*, w: M. LACKO, *Nanebevzatá...*, 6.

³² Zob. *Pred tradičnou púťou k Matke Božej v Nitre*, „Katólické noviny” 66(1951) nr 32, 3.

³³ LG 68.

nella costruzione delle chiese dedicate all'Assunta. Inoltre si incontra il tema dell'assunzione nelle raccolte delle prediche e dei canti. La Chiesa slovacca fu impegnata nella preparazione della proclamazione del dogma nel 1950, però a causa delle persecuzioni in corso nessun vescovo poteva partecipare alla celebrazione mariana del 1 novembre 1950. L'autrice mette in evidenza la necessità di approfondimento della riflessione sul mistero della glorificazione di Maria, perchè la devozione mariana slovacca è dominata dall'immagine di Maria Addolorata. Invece Maria non è soltanto il modello nel soffrire, ma anche nella gioia della risurrezione.